

cum alio appetere. Invenitur autem dupliciter accipi concupiscentia, seu cupiditas. Uno modo large per pro omni appetitu boni, sive sit amor, sive spes, sive fruitio alio modo specialiter prout distinguitur a delectatione, et amore communiter dicto, et sic importat amorem inhiantem ad id quod sibi deest, ea enim concupiscimus, et inhiamus, quæ nondum habemus, secundum illud Augustini: « Appetitus inhiantis fit amor fruentis. » Sic ergo distinguendo concupiscentiam a fruitione, concupiscentia est de absentia, et sic est desiderium, distinguiturque specie in ratione passionis, et appetitivi ab amore, a delectatione a spe. Habet enim respicere pro objecto formali bonum delectabile absolute, seu ut concupiscibile (non ut assequibile) per modum absentis. Amor autem respicit bonum absolute, non ut induit motivum speciale ex absentia, aut presentia, sed ratione sui præcise, ut delectatio movetur a presentia, qua fruitur; spes respicit quidem futurum, sed non ut concupiscibile, irrumpendo, et vincendo difficultates, et sic pertinet ad irascibilem. Concupiscentia autem specialis, quæ est desiderium respicit bonum ut absens, et sic illud desiderat.

II. Variatur autem species passionum in appetitu sensitivo penes absens, et præsens, quia licet præsens et absens secundum se sint differentie accidentales rei in esse physico consideratae, aut etiam in genere intelligibili; tamen in genere appetibili constituunt diversas species, eo quod præsens et absens non sumuntur in presenti pro approximatione, vel remotione causæ, quod solum pertinet ad applicationem, et conditionem causandi, sed pro motivo proprie, et formali appetendi, quia cum appetitus sit inclinatio quædam, et pondus in rem,

induit diversam rationem motivi ipsum appetibile, quando movet ut quietans, seu possessum, et quando sine possessione, et cum motu: sicut in intellectu, veritas quæ facit quietari intellectum, et veritas quæ facit fluctuare, et non quiescere, faciunt assensus specie distinctos, illa enim prima est veritas evidens, et convincens facitque scientiam, hæc est obscura, et credita, facitque opinionem, vel fidem. Sic ergo absens bonum facit appetibilitatem fluctuantem, et cum anxietate, et per modum inhiantis, quod est desiderium, præsens autem et possessum facit quietam, et pacificam appetibilitatem, quæ in ipsa ratione motivi, et appetibilis formaliter, et specificè facit differre.

QUÆRITUR SECUNDO, QUOMODO DISTINGUANTUR CONCUPISCENTIÆ NATURALES A NON NATURALIBUS.

III. Respondetur distingui ex objecto, non solum materiali, sed etiam formali. Dicuntur enim naturales concupiscentiæ, quando objectum importat convenientiam, et delectabilitatem respectu naturæ animalis, puta respectu vitæ, vel conservationis, ut cibus, et potus, et similia. Dicuntur autem non naturales, quando sunt de objecto convenienti et delectabili ipsi apprehensioni, aut secundum apprehensionis, ut in his quæ secundum æstimationem concupiscuntur, ut honores, divitiæ, aut secundum spectaculorum delectationem, et similia. Quæ diversitas in ipsa formali ratione appetibili, seu in ipsa ratione motiva appetitus differentiam inducit, atque adeo specificam, quia diverso modo movet, quod solum naturæ convenientis, et delectabile est, aut quod apprehensioni ipsi, licet ad

utrumque appetitus mediante apprehensione moveatur, cum appetitus elicited sit. Differunt etiam specie istæ concupiscentiæ ex modo diverso apprehendendi, et regulandi has concupiscentias, naturales enim concupiscentiæ sufficienter regulantur apprehensione absoluta, cum sint communes nobis, et brutis, non naturales autem regulantur discursu formali, vel virtuali, aut æstimatione.

IV. Nec consideramus hic distinctionem istarum passionum secundum rationem moralitatis in genere virtutis, et vitii, hoc enim ad aliam lineam spectat, sed in genere præciso appetitivi, et sub habitudine ad appetibile.

V. Quod dici solet, quod concupiscentia est infinita, id est, insatiabilis, aut sine mensura, et determinatione, hunc habet sensum, quod concupiscentia naturalis, cum sit de aliquo a natura determinato, et circa determinatum finem, non est infinita, sed determinata, et certa secundum se, et secundum speciem, ex determinato fine sumens mensuram, qui a natura, seu ab auctore naturæ sibi apponitur, non a se determinatur. Licet in potentia et secundum exercitium individuale possit in infinitum syncategorematicè extendi ratione successionis, sicut post hunc cibum, et potum, oportet alium postea sumere, quia qui hiberit ex aqua hac sitiet iterum et sic in infinitum. Concupiscentiæ autem non naturales quia regulantur ratione, et discursu, qui ad infinita se habet, nec determinatum finem exigit, sed ad quemlibet se potest vertere, infinitæ sunt, quia quidquid boni apprehendi potest, desiderari potest.

A QUÆSTIONE XXXI USQUE AD XL.

Delectatio, et tristitia.

QUÆRITUR PRIMO, QUID SIT DELECTATIO, AN SIT PASSIO PERTINENS SOLO AD APPETITUM SENSITIVUM, ET QUOMODO DIFFERAT A GAUDIO.

I. Respondetur revera delectationem esse passionem, et pertinere ad appetitum, prout fit cum immutatione quadam, seu motu; inveniri autem etiam in appetitu intellectivo, seu voluntate, quia etiam fruitur objecto suo, et in ea delectatio, seu fruitio appellatur gaudium. Dicitur ergo delectatio esse passio, quia in appetitu sensitivo non fit delectatio sine aliquo motu, et operatione, non enim delectatio est per cessationem ab omni operatione, sicut quies in lapide, eo quod res naturales quiescunt non sentiendo; animal autem quiescit, seu delectatur sentiendo id quo fruitur, et sic oportet quod sit quies apprehensa, et percepta; et complacentia in illa, affectio est, et delectatio: sed quia est per modum quietis, importat rem constitutam in termino, non in ipso fluere et constitui, ideoque delectatio formaliter non est generatio, ut dixit Plato (licet de generatione, ut de objecto detur delectatio) sed est quies, cum operatione tamen, quia sentitur.

II. Est etiam cum motu, seu mutatione corporali, quia ad sensum corporalem pertinet, qui semper est cum aliqua mutatione, licet non semper corruptiva, sed in bonum, et ad perfectum tendente. Unde et recte definitur delectatio a philosopho: « Quod est quidam motus animæ, et constitutio simul tota, et sensibilis in naturam existentem, »

id est, affectio, seu passio animæ per modum quiescentis (id significat tota simul) et quæ sentitur, seu percipitur circa rem præsentem, seu existentem. Unde discernitur, quomodo delectatio dicatur esse, vel non esse in tempore, nam secundum se cum se habeat per modum quietis constituitur in termino motus, et consequenter extra tempus, quia tempus numerat motum, non terminum motus. Per accidens autem est in tempore, quatenus res ipsa in qua quiescit, et delectatur, subjacet tempori. Quod vero dicatur motus animæ, non facit esse in tempore, quia est motus non per modum actus imperfecti, et qui exit de potentia in actum, sed per modum actus perfecti, sicut visio, et alii actus, qui sunt in instanti.

III. Cæterum delectatio, quæ fit in voluntate non est passio, sed simplex actus fruitionis, qui dicitur gaudium, proprie enim gaudium non attribuimus, nisi ratione utentibus, sicut et alia nomina, quæ ratione aliquorum effectuum interiorum, vel exteriorum gaudium significant, ut lætitia a dilatatione cordis, quasi lætitia; exultatio, et jucunditas ab exterioribus signis, vel effectibus lætitiæ. Unde omne gaudium, exultatio, et lætitia, et delectatio, sed non e converso. Ipsa autem delectatio voluntatis operatio est spiritualis elicitæ a voluntate, non passio aliqua recepta in ipsa, et impressa ab objecto, ita quod voluntas mere passive se habeat, ut aliqui putaverunt, ponentes in voluntate passiones ita proprie dictas, quod non sint operationes elicitæ, sed impressiones receptæ ab objecto in voluntate. Quod attribuitur Scoto in III, distinct. xv, eo quod non est in potestate voluntatis non tangi ab objecto, et tristari de malo, aut lætari de bono: imo tristitia accidit nobis nolentibus, et

multo minus volentibus, et sic istæ passiones, nec sunt velle, quia tristitia non volumus, nec nolle, quia datur nolle sine tristitia ut in beatis et in Deo.

IV. Dicimus tamen, quod non datur talis passio in voluntate per meram receptionem, et impressionem ab objecto, eo quod omnis talis motus, sive delectatio, sive tristitia, vitalis motus est, eo quod vigilante voluntate, et apprehendente intellectu sit. Apprehensio autem non tangit voluntatem tamquam appetitum naturalem, sed tamquam elicatum, et vitalem, distinguitur enim elicatus appetitus a naturali, quia ille regulatur apprehensione, non iste. Cum ergo omnis tristitia, aut delectatio imprimatur mediante objecto apprehenso, consequenter exercetur mediante actu elicito, et vitali; ergo non pure passive se habendo, sed eliciendo, et operando. Et quamvis tristitia accidat nobis nolentibus, non tamen nobis non elicientibus, quia ipsum nolle, elicientia est, qua refutatur, et fugitur ab ipso objecto, fugere autem actus est. Cum vero dicitur, quod nec est velle nec nolle, dicimus quod non est velle, aut nolle per modum amoris, vel odii, sed per modum fruitionis, aut fugæ, seu tristitiæ. Velle enim, et nolle multis modis fit, aliquando amando, aliquando fruendo, et opposito modo nolle fit per modum odii, vel tristitiæ, quod totum fuga est. Et quod non sit semper in manu nostra, ideo est, quia non semper fit istud nolle, et ista refutatio cum plena advertentia, sed aliquando per subitum motum, impossibile enim est, quin visis tangamur. Beati autem habent nolle, sed non tristitiam, quia illud quod nolunt, non eis est nocivum, aut repugnans, et ideo sine anxietate refutatur.

QUÆRITUR SECUNDO, QUENAM SINT MAJORES DELECTATIONES, SPIRITUALES, AN CORPORALES: ET IN IPPIS CORPORALIBUS, CUJUS SENSUS DELECTATIONES SINT MAJORES, TACTUS, AN VISUS.

V. Respondetur spirituales delectationes secundum se excedere corporales, sed quoad nos vehementius movere corporales delectationes. Est major delectatio spiritualis; tum ratione actionis per quam fit, scilicet per actum intellectus, et voluntatis, qui magis nobiles, et dilecti sunt, et perfectiores; tum ratione boni delectantis, qui est perfectius, scilicet bonum spirituale; unde et propter honorem, qui est bonum intelligibile, etiam omnes sensibiles delectationes relinquuntur; tum ratione conjunctionis, quæ est intimior, cum reguletur per intellectum, qui penetrat intima rei, et est perfectior, et firmior, quia est altior, et incorruptibilior, et minus sine motu quam corporalia. Moverent tamen magis quoad nos corporales delectationes, et plures eas sequuntur; tum, quia magis sunt nobis notæ, et familiares, magisque præsentis, et faciles; tum, quia important transmutationem corporalem, sicque magis sentiuntur; tum, quia repellunt tristitias, et dolores, seu afflictiones corporales, quæ maxime nos urgent, et quasi cogunt ad ipsas delectationes, ut ad remedia, sicut patet in cibo repellente famem, in potu extinguente sitim, in venere satiante libidinem.

VI. Inter delectationes autem corporales simpliciter excedunt delectationes tactus, loquendo in linea corporali: ut enim deserviant sensus intellectui, eique ministrant, potiores sunt delectationes visus. Et hoc ideo, quia delectatio nascitur ex

conjunctione boni convenientis. Sensus autem ad duo habent convenientiam propter quæ diliguntur, scilicet propter cognitiones, propter utilitatem. De cognitione plus habet visus, quia elevatior est; de utilitate plus habet tactus, quia magis necessarius est vitæ, sine tactu enim non vit animal, sine visu autem potest vivere. Quæ autem ipsi naturæ necessaria sunt, et ad conservationem in esse pertinent, vehementissime movent, et ideo delectationes tangentes conservationem, sive speciei, sive individui, potentissimæ sunt. Unde etiam intelligitur, quomodo delectationes quædam sint naturales, quædam non. Si enim naturalis sumatur pro natura communi nobis, et brutis secundum quod dividitur contra rationem, sic quæ pertinent ad conservationem corporis sunt naturales delectationes, aliæ vero spirituales, vel animales. Si naturalis sumatur pro eo, quod est proprium speciei humanæ, sic intellectuales delectationes sunt naturales. Et has non repugnat inter se contrariari, quia spiritus repugnat carni, et specie differre, quia refunditur hæc contrarietas, et differentia in diversam rationem, et motivum delectabilitatis.

QUÆRITUR TERTIO, DE CAUSIS DELECTATIONIS, QUENAM SINT, ET AN RECTE NUMERENTUR.

VII. Respondetur multas, et varias esse causas delectationis, quas numerat D. Thomas in quæstione xxxii. Et in eis oportet distinguere rationem formalem per quam, vel ratione cujus solet aliquid causare delectationem; et causam materiale seu materiam, ex qua sumitur delectatio sive directe et per se, sive indirecte et per accidens. Ratio formalis delectandi est illa in qua

concurrunt duæ conditiones, quibus delectatio fit, scilicet conjunctio seu præsentia, et possessio boni amati seu convenientis, et ejus cognitio. Ex his enim duobus fit delectatio, quia formaliter loquendo delectatio oritur ex bono conjuncto, seu præsentem, et cognitione ejus; quiescit enim delectatio in bono præsentem, quod sentit. Unde ea, quæ juvant, vel ad præsentem, et conjunctionem boni convenientis, vel ad remotionem impediens mali, vel ad apprehensionem talis præsentem, et conjunctionis, pertinent ad causas delectationis.

VIII. Igitur ratio formalis delectationis semper reperitur in aliqua operatione, nec enim illæ duæ conditiones, scilicet cognitio, et possessio, seu adeptio, et conjunctio ad bonum fiunt nisi operatione aliqua. De ipsa quidem cognitione certum est quod sit operatio. De possessione seu adeptione constat, quia adeptio, et consecutio sunt terminus alicujus motus, seu operationis, cum pertineant ad quietem, et quies causatur ex motu, et operatione. Unde in definitione supra data ex philosopho dicitur, quod: « Delectatio est motus animæ, et constitutio simul tota. » Ubi ly constitutio sumitur terminative, et in facto esse, sic enim est simul tota, non in fieri. Et sic formalis ratio quietis fit per operationem, ut in facto esse, reddens constitutum appetitum in possessione. Et ipsa etiam operatio quando convenienter fit est delectabilis quatenus habita, et possessa. Sed quia multa quæ nos delectant, non sunt acquisita, sed congenita a natura, ut vita, sanitas, ingenium, vires, etc. Somnus etiam, et alia ad quietem pertinentia delectabilia sunt et non sunt operationes, sed operationum privationes. Dicimus, quod talia delectant, et conjunguntur nobis ut facta, et generata in nobis, in

quibus terminatur generatio dans esse; privationes vero mediate saltem resultant ex aliqua actione. Et sic semper in delectatione salvatur operatio. Ita D. Thomas quæst. xxxii, articulo primo ad secundum et tertium. Deus autem non habet aliquam bonitatem consecutam, aut factam per operationem, sed per essentiam, et ita in eo non currit hæc ratio de delectatione, quæ in creaturis.

IX. Ex parte autem materialis causæ quæ conduit ad delectationem, seu est materia illius, numerat D. Thomas plura quæ delectationem causant, videlicet motus, spes, memoria, tristitia, actiones aliorum, benefacere aliis, similitudo, admiratio. Quæ in tantum sunt materia, et causa delectationis in quantum sunt causa, vel majoris cognitionis, vel majoris conjunctionis cum bono, aliqua quidem per se, alia per accidens, seu per aliud. Causat delectationem motus, id est, ipsa alternatio, et vicissitudo rerum; tum, quia nimia continuatio, et quies in aliquo excludere solet mensuram, et proportionem convenientiæ, in qua consistit bonitas delectans, et ideo eget alternatione ad tollendum fastidium: quia bonum ipsum quod in hac vita delectat, non est totum simul, sed successive se prodit, et communicat, sicque delectat si succedat, et moveatur; tum, quia nos sumus in statu mutationis, et motus, et sic quæ motu perficiuntur, delectant. Spes causat delectationem, quatenus est via et tendentia ad realem adeptionem rei, et dat facultatem ad illam, sicque jam incipit possidere, sed quia non est possessio in re pro ea parte, qua prolongatur, et differtur, affligit. Memoria causat delectationem in quantum repræsentat, et cognitionem facit rei delectabilis.

X. Tristitia causat per accidens

delectationem (per se enim contrariatur illi) quatenus facit recordationem rei amatae ex cujus absentia tristatur, vel quatenus evasio periculorum, et rerum tristium posita in memoria delectationem facit. Nec tamen semper tristitia causat delectationem etiam per accidens. Actiones aliorum causant delectationem, vel in quantum ex eis aliquod bonum in nobis provenit, vel in quantum aliqua cognitio, et æstimatio propria ab aliis nobis fit, ut in adulatoribus, vel in quantum bonæ actiones aliorum, præsertim amicorum, ad nos spectant ut propriæ. Benefacere aliis etiam est causa delectationis, sicut et vincere, et redarguere, nempe in quantum istæ actiones nascuntur ex quadam abundantia, et excellentia super alios, quæ per illas actiones manifestatur, et ideo delectat, vel quia per eas aliquid majus bonum consequimur. Similitudo est causa delectationis, quatenus proprium bonum auget, vel prorogat; si vero per accidens corrumpat proprium bonum, ut qui sunt similis artis ad invicem se consumunt, et impediunt, causat fastidium. Admiratio causat delectationem per accidens, quatenus cognito effectu, et ignorata causa crescit desiderium sciendi illam novitatem, et spes de consequendo. Nova autem semper delectant alternatione sua, et spes de illis assequendis, quia spes ordinem dicit ad possessionem. Ignorantia autem, quæ admirationis est causa, est solum causa per accidens, seu occasionem præbens.

QUÆRITUR QUARTO, QUI SINT EFFECTUS DELECTATIONIS.

XI. Respondetur quod delectationes propriæ hominis, et moderatæ causant tres effectus, scilicet di-

latare cor; perficere operationem, causare sitim, et desiderium sui. Extraneæ autem, et superexcedentes delectationes habent etiam alium effectum, scilicet impedire usum rationis propter contrarietatem ad ipsum, quæ consistit in moderantia proportionata, et elevatione, seu abstractione a corporalibus; delectationes autem corporales et excedentes ligant rationem, et absorbent ad se. Dilatatur cor in delectatione; tum propter consecutionem boni, quod advenit, et perficit, et sic addendo bonum magnificat apprehendentem; tum propter quietationem appetitus, qui hoc ipso non constringitur, quia quiescit. Perficit operationem, quia ex tali delectatione inclinatio augetur, et ubi est major inclinatio, est vehementior operatio. Causat sitim, et desiderium sui; tum proprie in delectationibus corporalibus, quia per successionem, et motum acquiruntur, et sic dum aliquid de illis habetur, reliquum quod restat desideratur, et similiter delectatio prout in intentione, seu memoria, et non in actu, agit desiderium sui; tum improprie sumendo sitim, et desiderium pro exclusione fastidii, quia ratione etiam ipsæ delectationes perfectæ, et spirituales causant sui sitim, quia excludunt fastidium, sicut dicitur I Petri I: *Quod in Spiritum sanctum desiderant Angeli prospicere*: corporales vero delectationes cum habitæ sunt, fastidiuntur.

QUÆRITUR QUINTO, QUOMODO DELECTATIONIBUS CONVENIAT RATIO MALI, VEL BONI, AUT ETIAM OPTIMI.

XII. Respondetur aliquas delectationes esse malas, aliquas bonas, aliquam optimam. Sunt malæ, quæ requiescunt in aliquo, quod repugnat rationi, ut delectationes sensi-